A NOSTALGIC APPROACH TO MODERN CAFE MANAGEMENT: ANKARA HAMAMÖNÜ CASE

**Modern Kafe İşletmeciliğine Nostaljik Bir Yaklaşım: Ankara
Hamamönü Örneği¹**

Mine AKDEMİR²

Abstract

Historical structures is important in the formation of urban identity. The existence of these structures until today is about protecting them. Today, Hamamönü, where historical Ankara houses are located, has been protected by restoration and reconstruction works. Hamamönü, where various crimes were once committed, has become a place that people of all ages can visit today. In this article, the general structure of Hamamönü and the concept of nostalgia are mentioned. Nostalgia is defined as a longing for the past. In the light of this definition, two cafes in Hamamönü were examined. In these cafes, old items and movie posters have been identified. These identified elements have been recently lost their function, and have gained a new function today. Manager use of these items is based on various reasons. This created other functions of the items. In this context, when the old items are evaluated in terms of both function and aesthetic value, they show us the connection between "human-object". People connect with past lives when they see these items. Old items are mediums revives the people who use them and the period in our minds. In this sense, historical Ankara houses and these old items are cultural vehicles that carry the past to the present. The study's aim to emphasize the importance of protecting our assets that we consider as historical and cultural heritage and to ensure the existence of cultural symbols. The cafes Yeşilçam Turkuaz Bahçe and Tahtakale Kahvecisi are evaluated from a nostalgic perspective.

Keywords: Hamamönü, nostalgia, Yeşilçam Turkuaz Bahçe, Tahtakale Kahvecisi.

Öz

Kent kimliğinin oluşumunda tarihi yapıların varlığı önemlidir. Bu yapıların günümüze kadar varlıklarını sağlamaları onları koruma ile ilgilidir. Bugün tarihi Ankara evlerinin bulunduğu Hamamönü, restorasyon ve rekonstrüksiyon çalışmaları ile korunma altına alınmıştır. Bir zamanlar çeşitli suçların işlendiği Hamamönü bugün her yaştan insanın ziyaret edebileceği bir mekân haline gelmiştir. Bu makalede Hamamönü'nün genel yapısı ve nostalji kavramından bahsedilmektedir. Nostalji, "geçmişe duyulan özlem" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım ışığında çalışmada Hamamönü'nde bulunan iki kafe incelenmiştir. Bu kafelerde, "eski eşyalar" ve "film afişleri" tespit

¹ Bu makale 06.12.2019 – 07.12.2019 tarihleri arasında Uluslararası Kültür ve Dil Araştırmaları Derneği'nin düzenlediği sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, akdmrmine@outlook.com

edilmiştir. Tespit edilen bu unsurlar yakın tarihte kullanılmış işlevini yitirmiş günümüzde ise yeni bir işlev kazanmıştır. İşletmecilerin bu eşyaları kullanmaları çeşitli sebeplere dayanmaktadır. Bu da eşyaların diğer işlevlerini oluşturmuştur. Bu bağlamda eski eşyalar hem işlev hem de estetik değer açısından değerlendirildiğinde “insan-nesne” arasındaki bağlantıyı bize göstermektedir. İnsanlar, bu eşyaları gördüklerinde geçmiş yaşantılarla bağ kurmaktadır. Eski eşyalar, onları kullanan kişileri ve dönemi zihnimize canlandıran birer araçlardır. Bu anlamda tarihi Ankara evleri ve bu eski eşyalar geçmişi bugüne taşıyan birer kültür taşıdır. Çalışmanın amacı; tarihi ve kültürel miras olarak kabul ettiğimiz varlıklarımızı korumanın önemini vurgulamak ve kültürel simgelerin varlığını sağlamaktır. Bu kapsamda Hamamönü’nde bulunan Yeşilçam Turkuaz Bahçe ve Tahtakale Kahvecisi isimli kafeler örnek alınmış burada sergilenen eski eşyalar ve film afişleri nostaljik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelime: Hamamönü, nostalji, Yeşilçam Turkuaz Bahçe, Tahtakale Kahvecisi.

GİRİŞ

Hamamönü semti, Ankara’nın Altındağ İlçesi’nde Hacettepe Mahallesi’nde yer almaktadır. Burası Kale’nin güneyinde kalan Talatpaşa Bulvarı, Hacettepe Hastanesi kampüsü, Cebeci semti ile çevrilidir. Hamamönü, adını bölgedeki eski eserlerden olan 1440 yılında Karacabey tarafından yaptırılan Karacabey Hamamı’ndan almıştır. Bu semt, Osmanlı şehir yapısını karakterize eden ve içerisinde cami, hamam, kervansaray, aşevleri bulunduran, geçmişte Karacabey İmaretleri olarak adlandırılan alanın bir kısmını oluşturmaktadır. Alanda XV. ve XVIII. yüzyıl dönemine ait önemli yapılar ile Cumhuriyet Dönemi’ne tanıklık etmiş yapılar iç içe geçmiştir. Aynı zamanda yakın geçmişte birçok yazar ve şairin burada ikamet etmesi, Mehmet Akif Ersoy’un evinin bu alanda olması önemli özelliklerden bir diğeridir (Kurtar, 2012: 95,96). Karacabey Hamamı’nın ön kısmına Hamamönü denildiği gibi hamamın arkasında kalan kısımlara da Hamamarkası adı verilmektedir.

Hamamönü restore edilmeden önce tarihi Ankara evlerinin tahrip edildiği çeşitli güvenlik problemlerinin yaşandığı, suç durumlarının arttığı, şehir içinde girilmeye korkulan bir alan olarak varlığını sürdürmüştür. Restore ve rekonstrüksiyon çalışmalarından sonra ise Hamamönü her yaşta kişinin ziyaret edebileceği bir mekân haline gelmiştir. Bu yapıların restore edilecek durumda olanları onarılmış, restore edilemeyecek durumda olanları ise tamamen yıkılmıştır. Hamamönü Sokak ve Sanat Sokağı’nda bulunan evler tamamen yıkılan ve aslına sadık kalınarak yeniden yapılan evlerdir. Semtte yapılan bu yenileme çalışmaları, geleneksel Türk evlerinin korunması ve yaşatılması bakımından son derece önemlidir. Bu yapıları “koruma” sadece yapıların korunması şeklinde algılanmamalıdır. Bu evlerle birlikte bir dönemin hafızası da korunmaktadır. Kültürel bellek niteliğinde olan bu yapılar eskiyi hatırlatması bakımından önemlidir.

Geçmişte, geleneksel Türk ailelerinin yaşadığı bu “evler”, günümüzde ticari amaçlar doğrultusunda varlığını sürdürmektedir. Değişim ve dönüşümün etkisiyle açılan iş yerleri yalnızca lokanta, dükkân, kafe olarak değil aynı zamanda avukatlık bürosu, vakıf evi olarak da kullanılmaktadır. Bu bağlamda makalemizde nostaljik bir bakış açısıyla değerlendirdiğimiz Hamamönü’ndeki kafeler örnek alınmıştır. Bu kafelere geçmeden önce nostalji kavramını açıklamakta fayda vardır.

Nostalji Türkçe Sözlük’te “geçmişe duyulan özlem, yurt özlemi” olarak tanımlanmaktadır (Akılın, 2005: 1481). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü’nde ise bu kavram “däüssıla” olarak ifade edilmektedir (Parlatır, 2012: 307). Svetlana Boym, Yunanca nostos (eve dönüş) ve algia (özlem) kelimelerinden meydana gelen “*nostalgia*” kelimesini “artık var olmayan veya hiç var olmamış bir eve duyulan özlem” şeklinde açıklamaktadır (Boym, 2009, s. 14). Nostalji kavramının ilk ortaya çıkışını ve ilk dönemlerdeki algılanışı ile günümüzdeki algılanışının

nasıl olduğunu, dönemler arasındaki farklılığı, bu farklılığın sebeplerini daha iyi kavrayabilmek için nostaljinin tarihi seyrini bilmek gerekmektedir.

Svetlana Boym, “Nostaljinin Geleceği” adlı çalışmasında bu kavramı şu şekilde açıklamıştır; XVII. yüzyılda nostalji, soğuk algınlığı gibi tedavi edilebilir bir hastalık olarak düşünülmüş daha sonra ise bu geçici hastalık, çaresi olmayan modern bir hale dönüşmüştür (Boym, 2009: 14). Yunanca iki kökten meydana gelen nostalji kavramını ilk olarak İsviçreli doktor Johannes Hofer 1688’de yazdığı tıp tezinde kullanmıştır. Hofer, bu kavramı klinik bir rahatsızlığın adı olarak kullanmıştır. Bu hastalığın ilk kurbanları arasında Basel’de okuyan Bern Cumhuriyeti’nin özgürlük sevdalıları öğrencilerden Fransa ve Almanya’da çalışan hizmetkârlar ve ülke dışında savaşan İsviçreli askerlere varıncaya dek XVII. yüzyılın yerinden yurdundan olmuş insanları vardır (Boym, 2009: 25, 26; Cashman, 2006: 138).

Yurt özlemi, ölümcül bir ev hasreti, bu insanlarda saplantılı bir hal almıştır. Hastalarda cansız ve süzgün görüntü, her şeye karşı kayıtsızlık, geçmişle şimdiyi, gerçek olanla hayali birbirine karıştırma, sürekli korku, üzüntü, gereksiz kaygı ve endişeler, karabasanlar, sık uyanma, bağırsaklarda gurultu, zihnin aşırı faaliyeti, baş dönmesi, zayıflık, ateş, anoreksi gibi fiziksel rahatsızlıklara da neden olan bu hastalığın belirtileri olarak görülmüştür (Boym 2009: 26, 28; Cashmann, 2006: 138). Nostaljinin ilk belirtisi ise insanın konuştuğu kişinin sesini sevdiği bir kimsenin sesiyle karıştırması, rüyalarında ailesini tekrar tekrar görmesi ya da gapten sesler duymasındır. Bu hastalığın neden olduğu diğer belirtiler; dermandan düşme, mide bulantısı, iştah kaybı, akciğerde patolojik değişiklikler, kalp sekteleleri, yüksek ateş ve intihar eğilimine yol açacak davranışlardır. Bir diğer belirtisi ise Fransız askerlerinin otopsis sonucunda ortaya çıkan beyin iltihaplanmasıdır. İsviçreli bilimciler, kaymaklı köy sütünün, anne eliyle pişirilmiş çorbaların ve Alp vadilerindeki halk ezgilerinin İsviçreli askerlerde nostaljik tepkiyi tetiklediğini belirlemişlerdir. İsviçreli doktorlar, nostaljinin belirtilerini gidermek için sıcak uyutucu merhemlerin, afyon ve İsviçre Alpleri’ne seyahatin, sülûkle tedavinin hastalığı iyileştireceğini düşünmüşlerdir (Boym, 2009: 26, 27, 29).

Nostalji İsviçre’nin dışına taşmış gittikçe yayılmaya başlamıştır. Fransız doktor Jourdan Le Cointe, 1789 Fransız devrimi sırasında yazdığı kitabında bu hastalığın tedavisinin acı çektirerek, dehşet uyandırarak sağaltılabileceğini söylemiştir. Rusların nostalji tedavisini de örnek vermiştir. Ruslar bu hastalığa yakalanan askerlerin diri diri gömüleceğini söyleyerek askerlerin nostalji şikayetlerinden kurtulmuştur (Boym, 2009: 29). Bir başka önlem ise nostaljinin askerlerin moralini bozacağından ve askerden kaçmaya teşvik edeceğinden dolayı korkulmuş bunun sonunda seferberlik başlatılmış evlerde yerel müzik çalınması hatta ıslıkla mırıldanmaları bile yasaklanmıştır (Cashman, 2006: 139).

Nostalji, XIX. yüzyılda, hastalık olarak sadece askerler için değil, aynı zamanda göçmen işçiler, fabrika işçileri, sanayileşme ve modernleşmeden kaynaklanan bozulma ile diğer kırsal sakinler için de zayıflatıcı bir rahatsızlık olarak kabul edilmiştir. Askerlerden sivillere olan bu kayma, nostaljinin, fiziksel hastalıktan duygusal hastalığa geçişini göstermektedir (Cashman, 2006: 139). Nostalji savaşa giden askerlerin “evlerine, ailelerine ve yurtlarına çektikleri hasret” in sonucu olan bir fiziksel hastalık olarak tanımlanırken; modernleşme ve sanayileşmenin getirisiyle birlikte diğer sivilleri de etkilemiş bu kişiler modern hayata uyum sürecinde eski hayatlarına “özlem” duymuşlardır. Bu açıdan nostalji artık tedavi edilemeyen modern yaşamın hastalığı haline gelmiştir.

XVIII. yüzyıldan itibaren nostaljiyi araştırma görevi doktorlardan şairlere ve filozoflara geçmiştir. Nostalji, artık geçmişle bir aşk ilişkisi olarak yeni bir edebi tür kapsamında ele alınmaya başlanmıştır. Nostaljinin yeni sahnesi savaş alanı ya da hastane koğuğu değil, şairlere konu olacak manzaralardır (Boym, 2009: 37). XIX. yüzyılın ortalarında nostalji

ulusal ve bölgesel müzelerde ve kent abidelerinde kurumsallaşmıştır. Geçmiş artık bilinmeyen şey değildir. Geçmiş, “miras” halini almıştır. Geçmişteki bu tarihsel ve sanatsal abideleri birlik ve bütünlüğü yeniden yaratmak için restorasyon çalışmaları başlamıştır. Geçmiş hatırlamak için yapılan bu çalışmalar, nostaljiye tarihsel bir duygu olarak bakıldığını göstermektedir (Boym, 2009: 43).

Svetlana Boym ve Cashmann’dan edindiğimiz bu bilgilere göre nostalji kavramı ilk kez bir doktor tarafından incelenen “derin yurt özlemi” çeken İsviçreli, Rus ve Fransız askerlerinin hastalığı olarak karşımıza çıkmıştır. Zaman içerisinde modern hayatın getirisi olarak sivilleri etkilemeye başlamış ve nostalji fiziksel rahatsızlıktan tedavisi olmayan duygusal bir rahatsızlığa doğru evrilmiştir. Nostaljiyle ilgilenen kişiler sadece doktorlar olmamış şairler, tarihçiler ve filozoflar da ilgilenmeye başlamıştır. Nostalji artık hastalık olmaktan çıkmış “bize geçmiş hatırlatan” nesneler, ezgiler, hatıralık eşyalar olarak ve hatta “tarihi-kültürel miras” olarak varlığını sürdürmeye devam etmiştir.

Bu makalede, Hamamönü’ndeki Yeşilçam Turkuaz Bahçe ve Tahtakale Kahvecisi isimli iki kafe incelenmiştir. Bu kafelerde sergilenen eski eşyalar nostaljik bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Yeşilçam Turkuaz Bahçe Kafe’de Nostalji Unsurları

Yeşilçam Turkuaz Bahçe kafe Hamamönü’nde Sarıkadın Sokak’ta bulunmaktadır. Tek katlı olan bu kafenin asıl bölümü bahçe tarafıdır. Kafeye buradan girilmektedir. Kafenin iç bölümüne doğru giden yolda Yeşilçam filmlerinin afişleri bulunmaktadır.

Şekil 1. Yeşilçam Turkuaz Bahçe Kafe

Yeşilçam müziklerinin de eşlik ettiği kafede yakın geçmişte aktif olarak kullanılan eşyalar sergilenmektedir. Mekânda kullanılan eşyalar bizi belli bir zaman dilimine götürmektedir. Bu kafede tespit edilen; daktilo, gaz lambası, Yeşilçam sanatçıların fotoğrafları ve film afişleri, demir ütü, televizyon, çaydanlık, saat, plak gibi eşyalar insanların kültürel hafızalarında yer eden çoğu dijital çağın gerisinde kalmış nesnelerdir. Mekânın içerisinde dinlenen müzikten dekorda kullanılan eşyalara kadar her şey geçmişten izler taşımaktadır. Eski eşyaların sergilendiği bu kafede, dikkati çeken bir de su kuyusu vardır. Bu su kuyusu,

yakın geçmişte pek çok kişinin gündelik hayatının bir parçasıyken ve insanların temel ihtiyaçlarını karşılayan bir işlev görürken bugün insanların sadece çocukluk anılarını, köy hayatını, kuyu başında söylenen türküleri, anlatılan hikâyeleri hatırlatan bir dekor görevini üstlenmiştir.

İşlev değiştirerek dekor halini alan bu eşyaların kullanımı kafe sahibinin ticari kaygılarının da varlığını göstermektedir. İşletmeci gündelik hayatın stresinden bunalan kişilere eski eşyaların içinde dinlenme ve huzur ortamı yaratmaya çalışmıştır. Bu amaçla kişiler bu kafelerde daha uzun vakit geçireceklerdir.

Şekil 2. Yeşilçam Turkuaz Bahçe kafede sergilenen Yeşilçam Sanatçılarının Fotoğrafları, Eski Ütü, Daktilo Ve Gaz Lambası

Nostalji yalnızca bir dönem kullanılan eşyalara duyulan özlem değildir, aynı zamanda o dönemde filmlerinden tanıdığımız artistlerin canlandığı karakterlere de duyulan özlemdir. Kafede oluşturulan bu Yeşilçam nostaljisinde asıl amaç; günümüzde artık işlevini yavaş yavaş yitiren, geçmişte Yeşilçam geleneğinde sahnede canlandırılan Türk aile yapısı, insanlar arasındaki samimi duygular, sıcak ilişkiler, dostluk, kardeşlik gibi insanı şefkatle kuşatan duyguların tekrar yansıtılmaya çalışılmasıdır. Film artistlerinin kullanıldığı afişlerin işlevlerinden biri de televizyon karşısında topluca oturulup film izleme saatlerinin yeniden yaratması arzusudur. Nostalji bu anlamda sadece eskiye duyulan bir özlem değil, aynı zamanda geçmişin gerçekleşmemiş düşlerine, eskiyen gelecek hayallerine duyulan bir özlem de olabilir. İnsan, yalnızca geçmişe nostalji duymaz, nostalji geriye dönük olabileceği gibi ileriye dönük de olabilir (Boym, 2009: 17). Bugün biz de evlerimizde Yeşilçam filmlerini izleyip o günlerdeki samimi duyguları hissederek geleceğe yönelik toplumsal ve bireysel bağlılıklarımızı, tutkunluğumuzu sağlayabiliriz. Başka bir şekilde bu duyguların görünürlük kazandığı eşyaları evlerimizde ya da ofisimizde sergileyerek yine aynı hislere sahip olabiliriz.

Tahtakale Kahvecisi'nde Nostalji Unsurları

Nostaljik bakış açısıyla incelediğimiz diğer bir kafe ise Sarıkadın Sokak'ta bulunan Tahtakale Kahvecisidir. Kafe sahibi tarafından bu kafenin bir bölümü eski eşyalara ayrılmıştır. Burada nostaljik olarak değerlendirdiğimiz; daktilo, fotoğraf makinesi, çaydanlık, terazi, bakır kaplar, sedir, saatler, oyuncak arabalar, bavul, radyo, televizyon ve ayna gibi eşyalar bulunmaktadır. Bir dönemin hafızası niteliğinde olan bu eşyalar geçmişe bugüne taşıyan birer kültür taşıdır. Onu yaşayanlar ve kullananlar hakkında bize somut bilgi verirler.

Şekil 3. Tahtakale Kahvecisi İsimli Kafede Sergilenen Eski Eşya Örnekleri: Daktilo, Fotoğraf Makinesi, Sedir, Çaydanlık

Bu eşyaların birinci işlevi mekâna ruh katmak ve gelen müşterilerde etki yaratmaktır. Nesneler ve insanlar arasındaki bu yakın bağ, eşyalara atfedilen duygusal değer sayesinde burada eşyalar bir “kişilik” gibi algılanmaktadır. Kişilerin çocukluk yıllarında yaşadıkları “ev” bu evin dizaynı ve “aile” içindeki sıcaklık gibi fiziksel ve duygusal bağlıkların zihinde yeniden canlandırılmasına neden olan eski eşyalar, modern nesnelerin üretiminden sonra yeniler arasında fark edilmemişlerdir. Zamanla bu kayboluş onları “özlemi çekilen” eskimiş eşyalar olarak görmemizi sağlamıştır (Baudrillard, 2010, s. 22). Nostaljik olarak değerlendirdiğimiz bu eşyaların hemen hepsi günümüzde işlev değiştirmiş ve kafelerde dekor olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu kafede geçmişi anımsatan eşyalar ile bugünün eşyalarının bir arada kullanılması bir çatışma ve uyumsuzluğu beraberinde getirmiştir. Sergilemede kullanılan rafların beyaz ve modern raflar olması bu uyumsuzluğa örnektir. Bu raflar ahşap olmalıdır. Ahşap malzemeye yapılmış raflar görüntü, koku ve canlılığı ile bize geçmişi daha çok anımsatacaktır. Aynı şekilde duvara asılmış olan tablo da eski ile yeninin diğer bir çatışmasıdır.

SONUÇ

Tarihi Ankara evlerinin bulunduğu Hamamönü, restore edildikten sonra kafelere ev sahipliği yapmıştır. Hamamönü'nün tarihi bir semt olması, evlerin yapılarının değiştirilmemesi orada bulunan iş yeri sahipleri açısından önemli bir ayrıntı oluşturmıştır. Bazı kafe sahipleri, evlerin bu dış ve iç görünüşlerinin haricinde farklılık yaratmak istemişlerdir. Özellikle iç dekorasyonda bu tarihi bağlamdan kopmayarak evlerin dokusuna paralel eski birtakım eşyaları kullanmışlardır. Bu eski eşyalar makalemizde nostaljiyi hatırlatan unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Her iki mekânda da bulunan nostaljik eşyaların hemen hepsi belli bir işlevi yerine getirmektedir. Bu işlevlerden en önemlisi yakın geçmişte temel ihtiyaç olarak kullanılan eşyaların günümüzde dekor olarak kullanılmasıdır. Geçmiş anımsatmak, mekâna müşteri çekme isteği ve mekâna ruh katmak da diğer işlevler arasındadır. Nostalji olarak değerlendirilen eşyalar geçmiş ile bugün arasındaki bağlantıyı, kültürel akışı, nesne kullanımıyla ilgili değişim ve dönüşümü bize göstermektedir. Eski eşyaların zaman içerisinde yeniden anlam kazanması kaçınılmazdır. Geçmişle bugün arasında köprü vazifesi kuran bu eşyaların korunması iki kuşak önceki dönemin hafızasını bugüne taşımak ve nostalji kavramının varlığını sağlamak açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK yayınları.
- Baudrillard, J. (2010). *Nesneler sistemi*. (O. Adanır, A. Karamollaoğlu, Çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Boym, S. (2009). *Nostaljinin geleceği*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Cashman, R. (2006). "Critical nostalgia and material culture in Northern Ireland". *The Journal of American Folklore*. Vol. 119, pp. 137-160.
- Kurtar, C. (2012). *Kentsel kültürel miras yönetimi ve rekreasyonla ilişkisi: Ankara Hamamönü örneği*. Ankara Üniversitesi Sosyol Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi.
- Parlatır, İ. (2012). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.